

BOEKBESPREKINGEN

Drs A. G. U. HILDEBRANDT: DE NEDERLANDSE VISSERIJ

door Drs C. J. Bottemanne

De titel van deze brochure — behorend tot de serie over de Nederlandse Volkshuishouding tussen de 2 wereldoorlogen — doet eigenlijk een ruimer opzet verwachten, n.l. een uiteenzetting over structuur en positie ¹⁾ onzer visserijen in de periode 1919—1939 met een aanknoping aan de situatie vóór 1914. De heer Hildebrandt heeft de opzet veel beperkter gehouden en de geschiedenis van het bedrijf in de tussenoorlogse jaren als de hoofdzaak beschouwd. Zonder twijfel voorziet ook zó dit overzicht in een leemte.

De schrijver behandelt eerst de 2 vooraanstaande bedrijven, n.l. de haringdrijfnetvisserij en de trawlvisserij. Vervolgens worden de kleinere takken van vangst in beschouwing genomen, welke behandeling, technisch soms minder gelukkig lijkt. Voor de beide grote visserijen neemt hij achtereenvolgens de periode 1918—1924, die tot 1930, de depressiejaren na 1930 en de „toestand voor 1940” in beschouwing.

Voor de *haringdrijfnetvisserij* schetst de heer Hildebrandt aldus eerst de neergang, welke vlak na de vorige oorlog intrad. Holland beschikte in 1919 in dit bedrijf over een grote vloot verouderde schepen, bijna alle zeilvaartuigen en slechts een gering aantal stoomschepen. Tezamen voerden deze in genoemd jaar 116 mill. KG haring aan — bijna 10 % meer dan in 1913 — waarvan 74 mill., merendeels pekelharing, werd geëxporteerd (d.w.z. circa 3/4 van onze uitvoer over 1913). Door de sterke daling van de export in de volgende jaren en dientengevolge van de haringprijs met meer dan 50 %, tot 15 ct. per KG, terwijl de exploitatiekosten hoog bleven, ontstond een impasse. Deze kon met hulp van de Overheid, vooral gegeven in verband met de grote werkloosheid onder de haringvisser, worden te boven gekomen. Intussen was de aanvoer in 1923 tot minder dan de helft van die van 1919 gedaald. De schrijver noemt niet het opvallende verschijnsel van de verminderde vangsten per zeillogger.

Voor al door motorisering en verlenging der schepen — waardoor een hogere vangst per schip en een lagere kostprijs per KG vangst werd verkregen — werd, zoals de heer Hildebrandt uiteenzet, in de tweede periode het bedrijf gesaneerd. Aan het eind daarvan was geen zeilschip meer in bedrijf, doch was tevens de omvang van de vloot tot de helft gereduceerd. Het aantal stoomschepen werd bijna niet vergroot, omdat motorloggers op den duur beter perspectief boden. De intrede van de laagconjunctuur na 1929, tot uiting komend in een daling van de haringprijs van 18 cent tot 8 cent per KG, ontnam de reders echter de mogelijkheid om de voor modernisering gedane investeringen tijdig af te schrijven.

Op verschillende wijzen verleende de Overheid wederom hulp, o.a. door een crediet uit het Landbouwcrisis Fonds, teneinde de exportmoeilijkheden te overbruggen. Tot 1936 moest het bedrijf op beperkte capaciteit gaan werken, o.m. door limitering van de seizoenmaanden etc. In 1937 was de aanvoer echter weer 102 mill. KG., de uitvoer $\pm$ 57 mill. KG. Gunstig werkte de motorisering van de vloot ook in zover, dat het aanbrengen van verse haring in het najaar op de Hollandse markt er door mogelijk werd, hetgeen de Engelse haringstomers daarvan verdreef. De

¹⁾ Volgens internationale cijfers was b.v. de aanvoer van onze zeevisserij in 1938 slechts 4 % van de gehele Westeuropese; de redenen van deze situatie worden slechts ten dele behandeld.

grote structuurverschillen met de Engelse haringvangst en de oorzaken van de verbeterende kansen van het gestadig verder moderniserende Hollandse bedrijf bij de concurrentie op de buitenlandse markten, worden door de schrijver niet in beschouwing genomen. Wel toont hij aan, dat de exportpositie van de Nederlandse pek- en steurharing beter gehandhaafd bleef dan die van de andere landen die deze artikelen exporteerden, (vooral Engeland en Noorwegen), niettegenstaande grote verschuivingen in het afzetgebied plaats vonden.

Ook de *stoomtrawl* (sleepnet)visserij wordt uitvoerig door de heer Hildebrandt behandeld. Dit bedrijf bleef, naar hij aantoonde, evenals vóór 1919, enerzijds hoofdzakelijk op de Noordzee ingesteld, anderzijds in belangrijke mate van export afhankelijk. Ook hier kromp het afzetgebied gedurende de eerste periode sterk in. Duitsland (Rijnland) en België absorbeerden in 1919 ieder omstreeks 1/4 van de Hollandse trawlaanvoer, terwijl de totale export 55 % van de trawlvangst bedroeg. Deze laatste was 48 mill. KG groot. In 1922 was de aanvoer tot circa 2/3 daarvan teruggelopen, waarbij de uitvoer iets meer dan de helft van dit bedrag beliep. De prijs daalde niet zo sterk. De vangst per schip liep terug door de zware bevissing van de Noordzee. De na de eerste oorlog gestegen exploitatiekosten daalden voorts slechts langzaam.

Deze factoren, tezamen met de gestegen concurrentie van andere landen in onze afzetgebieden, leidden tot slechte resultaten. Ongunstig werkte ook het markten van buitenlandse schepen in IJmuiden.

In 1924 trad verbetering in. Er volgde toen evenwel een speculatieve uitbreiding van de vloot met — deels zeer oude — tweedehands schepen. Sinds 1926 werd anderzijds een principiële verbetering van Franse origine bij het trawltuig doorgevoerd, die een aanzienlijke verhoging van de vangsten der desbetreffende schepen veroorzaakte. Tot 1930 waren de uitkomsten redelijk. In dat topjaar kwam de aanvoer op rond 50 mill KG d.w.z. zelfs iets boven het niveau van 1919. De uitvoer was evenwel slechts 40 % daarvan.

Met de neergaande conjunctuur ontstonden echter wederom grote moeilijkheden. Deze werden nog verhoogd door de verdere afgrenzelings van onze zeevisimport in Duitsland, ten behoeve van de expansie der Duitse visserij. Daarbij gevoegd de contingentering van de invoer in België ter stimulering van het daar opkomende eigen bedrijf en de concurrentie van de Scandinavische landen, is het niet te verwonderen, dat de prijzen zodanig daalden, dat een deel van de vloot onrendabel werd, en vele speculatieve rederijen failleerden. In 1933 was de waarde van de omzet tot minder dan 40 %, de aanvoer zelf tot de helft van die van 1930 teruggelopen.

Van overheidswege werden stappen gedaan om de sanering van de vloot te bevorderen, o.a. door sloopregelingen. Ook voor de trawlvisserij verleende de Overheid steun, in de vorm van een toeslag, over 1936 en volgende jaren, op de besomming, waartoe uit het Landbouwcrisis Fonds een bedrag werd beschikbaar gesteld. Voorts werd de aanvoer van vis door buitenlandse vaartuigen — welke in 1930 bijna zo groot was als de gehele uitvoer naar Duitsland van bijna 4 mill. KG — gecontingenteerd. Arbeidsconflicten verergerden de impasse, welke bovendien verlengd werd omdat de prijzen der visserijmaterialen slechts langzaam daalden. Ten slotte greep de Overheid in en werd het bedrijf „gesloten”. Voorts werd propaganda gemaakt voor de verhoging van de visconsumptie in Holland zelf.

Eerst in 1937 liet de situatie zich gunstiger aanzien. De aanvoer van

trawlvis had zich tot 90 % van die van 1930 hersteld. De in het begin reeds vermelde aanvoer van de haringdrijfnetvisserij was in 1937 meer dan twee maal zo hoog als de trawlvangst. De opbrengstwaarden van de trawl- en van de haringdrijfnetvisserij liepen in dat jaar echter weinig uiteen en bedroegen resp. rond 7 en rond 8 mill. gulden. De uitvoer van trawlvis beliep toen 13 %, die van pekel- en steurharing circa 56 % van de betrokken aanvoeren. Van de totale Nederlandse zeevisvangst van 154 mill. KG in 1937, werd bijna de helft in IJmuiden aangevoerd.

In 1932 werden voor het eerst enkele motortrawlers gebouwd. Na de sanering werden nog enige, waaronder ook grotere, vaartuigen aan de vloot toegevoegd. Een proefneming om met overheidssteun tot een ontwikkeling der verre trawlvisserij te komen mislukte. Een nieuw element bracht de na 1935 opkomende trawlharingvangst, waarover de schrijver echter weinig zegt. Het is evenwel een opmerkelijk feit, dat het Hollandse bedrijf eerst 15 jaar na de aanvang in Duitsland van dit soort visserij — die op een principiële wijziging van het vistuig berustte — deze vangst ontwikkelde.

De heer Hildebrandt geeft tenslotte nog een beschouwing over de *afzet-situatie* in de laatste jaren voor de oorlog en behandelt daarin tevens de door hem in de E.S.B. gepubliceerde regressievergelijkingen, waarin hij de afzetverhoudingen samenvat, een materie, die niet geheel past in het geschiedkundige kader van de brochure, waarvoor echter wel de eindconclusies van belang zijn. De voornaamste gevolgtrekking voor de haringvisserij is geen andere, dan de opinie van de bedrijfsman, n.l. dat voor dit bedrijf „bevordering van de export van primair belang is”. De door de schrijver gebruikte formulering, dat de economische politiek voor de haringvisserij „tot doel heeft de prijs per kantje te stimuleren”, lijkt het onderhavige probleem voorts tot een te eng terrein te beperken. Wat de trawlvisserij betreft, zal men de formules met voorzichtigheid moeten hanteren. In de eerste plaats is een correlatie coëfficiënt van 0,86 niet hoog, en in de tweede plaats kunnen de factoren waarop de berekening berust, kennelijk aan grote veranderingen onderhevig zijn.

Dr A. VONDELING, DE BEDRIJFSVERGELIJKING IN DE LANDBOUW
(Uitgave: H. Veenman & Zonen, Wageningen 1948)

door S. H. Waringa

Een boek met een ontzagwekkende hoeveelheid cijfermateriaal, zowel in de tekst, als in bijlagen. Uit de aard van zijn functie was Vondeling in staat dit omvangrijke documentatie-materiaal bijeen te brengen. of-schoon, zoals ook wel uit het boek blijkt, daarvoor heel wat werk moest worden verzet. Men mag de schrijver dan ook in de eerste plaats dankbaar zijn voor deze compilatie, die over een reeks van jaren materiaal verschaft voor de beoordeling van de landbouw in Friesland. De geschiedschrijver van de Friese landbouw vindt hier belangrijke bouwstenen, die hij niet zal kunnen voorbijgaan.

Men zou het boek kunnen verdelen in vier stukken, nl. een inleiding over de bedrijfsvergelijking, een historische beschouwing van de ontwikkeling van de landbouw in Friesland in verband met de algemene economische toestand, de eigenlijke bedrijfsvergelijking en tot slot de beschouwing over een bedrijfsvergelijgingsplan.

De historische beschouwingen beslaan een zeer ruime plaats in dit boek,

ofschoon zij maar zeer zijdelings met het vraagstuk der bedrijfsvergelijking te maken hebben. O.m. werden hier vergelijkingen gemaakt tussen de gegevens uit de landbouw-boekhoudingen en bestaande statistieken, terwijl ook gegevens van Friese landbouwcoöperaties (b.v. C.A.F. en Z.P.C.) aan de resultaten van de landbouw-boekhoudingen werden getoetst. Het blijkt overduidelijk, dat er op het gebied van de landbouw-statistieken het een en ander te verbeteren valt. Zodoende wordt ook de vergelijking van het materiaal maar hoogst betrekkelijk in waarde, wat door Vondeling zelf wordt erkend. Als voorbeeld moge ik verwijzen naar de vergelijking van pootaardappel-prijzen op pag. 169, waar ongelijksortige grootheden worden vergeleken. In het gedeelte waarin de bedrijfsvergelijking wordt toegepast, blijkt het materiaal onvoldoende. Het gevolg is, dat er weinig positiefs over de bedrijfsvoering en de invloed daarvan op de rendabiliteit kan worden gezegd. Zo blijkt b.v. uit de bedrijfsvergelijking dat in het kleiweide-bedrijf bij een stijging van het eigen vermogen de rendabiliteit relatief terugloopt, en dat indien een bedrijfsclassificatie wordt gemaakt, de pachten de tendentie hebben tegengesteld te verlopen. Het constateren van deze feiten is niet onbelangrijk, maar het gaat tenslotte om de verklaring, het waarom. — En juist op dit laatste punt, waar toch eigenlijk de zaak interessant belooft te worden, blijft de lezer volkomen in het duister tasten.

De inleiding over de bedrijfsvergelijking geeft mij aanleiding tot enkele critische aantekeningen.

Men kan het met Vondeling eens zijn, dat de uitsluitend technisch ingestelde landbouw-opleiding onvoldoende is voor de beoefening van de bedrijfseconomie. De om deze stelling heen gewezen beschuldigingen aan de beoefenaren der economie moeten echter van de hand worden gewezen. Er is inderdaad op economisch gebied veel getheoretiseerd en gededuceerd, maar ik ben zo vrij te betwijfelen dat de practijk van het economisch handelen niet door de theorieën van het economisch denken is vooruitgebracht. Het nut van de economische wetenschap laat zich misschien niet zo meten en springt misschien niet zo duidelijk in het oog als het nut van de toepassing van kunstmest of tractoren in de landbouw, daarom is er nog geen reden om de economie verwijten te maken. In welke mate wordt niet in de moderne bedrijfsvoering gebruik gemaakt van de bedrijfseconomische wetenschap? Het grote aantal bedrijfs- en sociaal-economen wordt toch niet in het maatschappelijk leven opgenomen alleen maar om hun een bestaan te bezorgen?

Vondeling schrijft op pag. 7 over de bedrijfseconomie:

„Zodra zij erin slaagt de gebeurtenissen in een bedrijf, d.w.z. het verbruik van krachten en het ontstaan van nieuwe waarden juist en op eenvoudige wijze weer te geven en het haar gelukt een doelmatig en weinig kostbaar systeem te ontwerpen, waarmee deze factoren gemeten kunnen worden, is haar bestaan gerechtvaardigd en haar succes verzekerd.”

Deze uitlating zal bij vele lezers van het boek, lezers die landbouw-technisch zijn ingesteld, de gedachte doen post vatten, dat de bedrijfseconomen nog moeten beginnen. Ik behoef alleen maar te wijzen op de zich steeds uitbreidende toepassing van de variabele budgettering en de verbetering van het inzicht in aard en wezen van de kostprijs, om deze bewering te ontzenuwen. Men komt in de landbouw met al deze dingen mijlen achteraan, maar dat is toch zeker niet de schuld van de bedrijfseconomie.

Evenmin mag men stellen dat de bedrijfseconomie een weinig kostbaar systeem moet ontwikkelen om gerechtvaardigd te zijn en succes te boe-

ken. Ik vertaal „weinig kostbaar” door de wat duidelijker sprekende term „goedkoop” en goedkoop betekent bij mij altijd voor een dubbeltje op de eerste rang willen zitten. Men krijgt de indruk dat de schrijver wat al te veel in een zeer beperkte kring heeft rondgezien. De bedrijfseconomie behoeft zich heus niet meer te rechtvaardigen, al is ze niet altijd „goedkoop.”

Vondeling propageert het verbinden van een economische opleiding aan de Landbouw-Hogeschool. Vermoedelijk zal er in die richting in de naaste toekomst wel het een en ander geschieden ¹⁾, terwijl ook aan de universiteit in Groningen de mogelijkheid wordt geopend zich in de landbouw-economie te specialiseren. Wat daarvan het effect zal zijn moet worden afgewacht. Wil men een nauwe samenwerking tussen landbouwdeskundige en bedrijfseconoom zoals Vondeling zich dat voorstelt, dan is het natuurlijk ten zeerste gewenst dat de technici in de gelegenheid worden gesteld kennis te maken met de bedrijfseconomie. Immers een vruchtdragende samenwerking kan alleen ontstaan, indien partijen elkaars begrippen kennen en elkaars vakjargon verstaan. Kan men zich niet in elkaars denkwereld verplaatsen, dan rijzen er misverstanden. Een uitgangspunt als van Vondeling, waarbij eigenlijk aan de economen een brevet van onbekwaamheid wordt uitgereikt, vertroebelt de goede verstandhouding zeker.

Of het dubbel-boekhouden de enige principiëel juiste methode van boekhouden is, waag ik te betwijfelen. Zeker ontken ik echter, dat deze methode meer, moeilijker en ingewikkelder rekenwerk zou nodig maken dan de enkele methode. M.i. hangt de aard en de hoeveelheid van de berekeningen uitsluitend af van de eisen die men aan de boekhouding stelt. Er bestaat dan tussen de dubbele en de uitgebreid enkele methode (welke laatste methode op de boekhoud-bureaux wordt toegepast) in rekenwerk geen verschil. De doelmatigheid bepaalt de vorm en zo zal bij een stijging der gestelde eisen in het algemeen de dubbele methode te verkiezen zijn. Ik kan me dan ook voorstellen dat bij veel interne overboekingen (b.v. van akkerbouwproducten of bijproducten) de enkelvoudige boekhoudmethode ingewikkelder wordt dan de dubbele methode.

De opmerking op pag. 26 dat de uniforme boekhouding geen toepassing heeft gevonden, is niet juist. Zien we af van de uniforme verslaglegging en de dus vergaande mogelijkheid tot bedrijfsvergelijking voorgeschreven bij de Wet op het Levensverzekeringbedrijf 1922, dan blijft over de uniforme boekhouding met ingang van 1 Jan. 1943 ingevoerd voor de grafische industrie en die welke later voor de kleding-industrie werd gepubliceerd. Uit ervaring is mij bekend dat ook vrijwillig tot dergelijke uniforme methoden werd overgegaan. Wat Vondeling mededeelt over de historische kostprijs en de standaardkosten is niet juist. Vondeling zegt wel dat de vermelding in zijn boek slechts formele gronden heeft, maar dat een juiste voorstelling van zaken evengoed gewenst is, wordt door dat gezegde niet weggenomen. De methode van de standaardkosten heeft niet alleen tot doel de invloed van de bedrijfsdrukte op de resultaten weg te nemen en zij heeft ook geen betrekking op ideale omstandigheden. Evenmin is het juist dat zij speciaal bij stukproductie en in abnormale omstandigheden wordt gebruikt. Indien Vondeling kennis genomen zou hebben van de moderne literatuur op het gebied van de kostprijs van Harrison tot en met Van der Schroeff, zou dit foutieve inzicht niet zijn voortgekomen.

¹⁾ Inmiddels werd aan de Landbouwhogeschool Dr J. Horring benoemd tot buitengewoon hoogleraar in de landbouwhuishoudkunde.

Het slot van het boek, waarin Vondeling plannen ontwikkelt om kleine bedrijfs-studiegroepen voor de landbouw te vormen, teneinde door bespreking van de bedrijfsresultaten inzicht te krijgen in de bedrijfsvoering, is zeker niet het minst belangrijke. Het is m.i. het middel om tot interpretatie van het cijfermateriaal te komen. Het is te hopen dat de resultaten van deze studiegroepen, waarmede reeds een begin werd gemaakt, gepubliceerd zullen worden op de degelijke wijze waarop het thans besproken boek van Vondeling werd opgezet, zulks in de eerste plaats voor de landbouw, maar ook voor de bedrijfseconomische wetenschap.

INGEKOMEN BOEKEN

- J. P. H. Smits*, Inleiding tot het belastingrecht, dln. I en II, *N.V. Uitgev. Mij. v/h G. Delwel*, Wassenaar.
- J. van Nimwegen*, Technische hulpmiddelen in de administratie, *N. Samsom N.V.* Alphen a/d Rijn. Prijs f 19,75.
- Prof. Mr J. Valkhoff*, Een eeuw rechtsontwikkeling, 2e druk, *N.V. De Arbeiderspers*. Prijs f 10,75.
- S. Kleerekoper*, Enige beschouwingen over het verband tussen de economische theorie en de productieverhoudingen, rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam op 9 Mei 1949. *N.V. De Arbeiderspers*. Prijs f 0,90.

REPERTORIUM VAN LITERATUUR OP HET GEBIED VAN ACCOUNTANCY EN BEDRIJFSHUISHOUDKUNDE

Redactie:

Stichting Centrale Dienst voor Bedrijfsdocumentatie

TIJDSCHRIFTREPERTORIUM

B. BEDRIJFSHUISHOUDKUNDE

a. ALGEMENE BEDRIJFSHUISHOUDKUNDE

III. WAARNEMINGSMIDDELEN

Geografische hulpmiddelen bij het bedrijfsbeleid

Ferro, H. — Een vervolg op het artikel in het nummer van November 1948. Bespreking van de twee grondprincipes waarvan bij het ontwerpen van cartogrammen wordt uitgegaan: 1e. Exacte weergave van het aantal; 2e. Klasseindeling van het aantal. De voor- en nadelen en technische verwezenlijking van beide methoden worden nagegaan.

B a III 2

Ariadne No. 3, Maart 1949

IV. LEER VAN DE KOSTPRIJS EN DE PRIJSVORMING

De waardering van duurzame productiemiddelen in verband met wijzigingen in het prijsniveau

Vries, S. A. de — Schr. levert critiek op de opvattingen door Prof. Dr H. J. v. d. Schroeff ontwikkeld in het boek „De Leer van de kostprijs” t.a.v. waardering van